

цілей, проте реалізація цих підходів у кожній країні може суттєво відрізнятись. Підвищення привабливості закладів вищої освіти для дорослих повинно стати невід'ємною частиною їх діяльності і Україна певненно йде до цього.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-49>

НАДАННЯ ОСОБИ, ЯКА БАЖАЄ ЗАЙМАТИСЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ, ПОВНОЇ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ

Черевко Павло Павлович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Інститут емансипації був відомий ще з часів Стародавнього Риму та передбачав наділення неповнолітнього можливостями особи, яка має повну дієздатність. З латинської мови «емансіро» означало звільнення від опіки.

Як вказують О. Мілевський та А. Мілевська бути повнолітнім у Римі не означало бути повністю дієздатним. Це пояснювалось тим, що дієздатністю в Римській імперії наділялися лише домовладки, а всі інші члени сім'ї були підкорені йому. Поділ осіб у сім'ї за сімейним станом (*status familiae*) на осіб свого права (*persona sui iuris*) та осіб чужого права (*persona alieni iuris*) фактично вказував на можливість особи бути самостійною чи залежною в майнових правовідносинах. Тобто самостійними в майнових правовідносинах визначалися лише особи свого права – домовладки. Усі інші члени сім'ї, незалежно від віку та статі, не мали права самостійно вступати в такі правовідносини та вчиняти інші юридично значущі дії. Усе, що було набуто сином, автоматично ставало власністю батька, тоді як обов'язки з дій підвладного для нього не виникали. Адже зобов'язання, що виникали з дій дітей, не визнавалися законними та їх виконання не забезпечувалось примусом з боку держави чи претора (натуральні зобов'язання)¹.

¹ Мілевський О., Мілевська А. Інститут емансипації за римським та сучасним цивільним правом. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 57.

Процедура емансипації в Стародавньому Римі мінялася (від трикратного продажу батьком свого сина до простої заяви батька перед суддею), але норми цього інституту були настільки популярними, що вони дійшли до наших днів та були включені в Цивільний кодекс України (далі ЦК України).

В кожній країні світу визначаються цивільним законодавством свої випадки, з наявністю яких пов'язується набуття чи надання емансипації. В Україні таких випадків чотири, одним із яких є реєстрація неповнолітньої особи в якості підприємця (ч. 3 ст. 35 ЦК України).

Указаний випадок емансипації неповнолітнього не дуже поширений в світі і в практиці України також, незважаючи на його законодавче передбачення. В Україні певною мірою це пов'язано із умовами та порядком отримання повної цивільної дієздатності за даною обставиною.

Згідно ч. 3 ст. 35 ЦК України передбачено наступні нормативні положення: «Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю. За наявності письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування така особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця.»². Указаний текст показує, що чинне законодавство передбачає наявність двох умов для надання неповнолітній фізичній особі повної цивільної дієздатності: 1) досягнення 16-ти річного віку; 2) наявність згоди батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування, яка виражена в письмовій формі. Якщо один із батьків (усиновлювачів) проти, в такому разі 16-ти річній дитині не може бути надана повна цивільна дієздатність. У цьому разі спір батьків або усиновлювачів з цього приводу органом опіки та піклування не розглядається. Можна надати повну цивільну дієздатність неповнолітньому за його бажання займатися підприємницькою діяльністю при наявності письмової згоди одного батька тільки в тому разі, якщо другий батько позбавлений батьківських прав, відсутній, недієздатний чи оголошений померлим.

Щодо процедури надання неповнолітній особі, яка бажає займатися підприємницькою діяльністю повної цивільної дієздатності, то в ЦК України вона не описана. Просто зазначено, що такий неповнолітній отримує повну цивільну дієздатність з моменту його реєстрації в якості підприємця. Фактично перед нами бланкетна норма,

² Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.

яка відсилає до процедури реєстрації фізичних осіб в якості підприємців. Указану процедуру регламентує спеціальний Закон України: «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Даний Закон визначає перелік документів, порядок їх подання та строки їх розгляду для того, щоб набути статус ФОПа (фізичної особи-підприємця). Цікаво, що для 16-ти річного неповнолітнього, який не має повної цивільної дієздатності указаний нормативно-правовий акт передбачає подання таких документів як «нотаріально засвідчена письмова згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника чи органу опіки та піклування» (п. 3 ч. 1 ст. 18)³.

Якщо порівнювати інші підстави надання неповнолітньому повної цивільної дієздатності, які вказані в ч. 1 ст. 35 ЦК України з досліджуваною підставою, виходить, що законодавець такий випадок надання повної цивільної дієздатності як державна реєстрація 16-ти річного неповнолітнього в якості підприємця повинен був помістити в ст. 34 ЦК України, яка регламентує набуття, а не надання повної цивільної дієздатності. Так, в ч. 2 ст. 34 ЦК України зазначено, що «у разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу». Натомість в ч. 1-2 ст. 35 ЦК України вказано, що «повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Надання повної цивільної дієздатності провадиться за рішенням органу опіки та піклування за заявою заінтересованої особи за письмовою згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а у разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду». Отже, у випадку *набуття* повної цивільної дієздатності вона виникає автоматично за наявності певного юридичного факту, а за підставами *надання* повної цивільної дієздатності наявність передбачених законом юридичних фактів не достатньо. Треба відкрити в адміністративному чи судовому порядку розгляд юридичної справи, де орган повинен зважити всі за і проти та прийняти рішення про надання чи не надання неповнолітній дитині повної цивільної дієздатності. Тут появи повної цивільної дієздатності в дитині передує *процедура* розгляду юридичної справи органом опіки та піклування або місцевим загальним судом. Якщо є письмова згода батьків на те, щоб дитина була зареєстрована в якості ФОПа, вони її фіксують в нотаріальній формі та проводять

³ Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 31–32. Ст. 263.

реєстрацію своєї дитини як підприємця. Звертатися ні до якого юрисдикційного органу для вирішення цього питання не потрібно.

Ряд вчених матеріалістів та процесуалістів стверджують, що у випадку відсутності письмової згоди батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування на реєстрацію 16-ти річного підлітка в якості підприємця, дане питання можна передати на вирішення до суду за правилами окремого провадження в порядку цивільного судочинства. Так, В.В. Васильченко, один із співавторів коментованого ЦПК України під редакцією Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, В.В. Васильченка та Н.Ю. Голубевої, стверджує, що в заяві про надання повної цивільної дієздатності, яка адресується суду слід вказувати підстави емансипації, до яких він відносить здатність заявника до зайняття підприємницької діяльності (наявність у неповнолітнього фахової освіти, права бути засновником (учасником) юридичних осіб або майна чи грошових коштів тощо)⁴. Відомий науковець у сфері цивільного процесу С.Я. Фурса в своєму підручнику з цивільного судочинства також стверджує, що існує можливість подати до суду заяву про надання повної цивільної дієздатності для особи, яка бажає займатися підприємницькою діяльністю та вказує, що їй слід доказати здатність до цього для успішного розгляду вказаної заяви⁵.

Проте, якщо аналізувати главу 3 розділу IV ЦПК України, жодним чином не можна зробити висновок про можливість розгляду судом заяви про надання повної цивільної дієздатності для особи, яка бажає займатися підприємницькою діяльністю. Так, в ст. 302 ЦПК вказується «у заяві про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності повинні бути викладені дані про те, що неповнолітня особа працює за трудовим договором або є матір'ю чи батьком дитини відповідно до актового запису цивільного стану»⁶. Ніде законодавець не застерігає про здатність особи займатися підприємницькою діяльністю. Ось чому інші науковці заперечують можливість у судовому порядку подолати відсутність письмової згоди батьків (усиновлювачів), піклувальника чи орган опіки та піклування на зайняття підприємницькою діяльністю⁷.

⁴ Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, В. В. Васильченка, Н. Ю. Голубевої. Харків : Одиссей, 2009. С. 584.

⁵ Цивільний процес України: академічний курс : [підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] ; [за ред. С.Я. Фурси]. Київ : Видавець Фурса С.Я. : КНТ, 2009. С. 541.

⁶ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

⁷ Окреме провадження: монографія / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова ; за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. С. 100–103.

Вважаємо, що з останньою позицією варто погодитися, оскільки як матеріальне, так і процесуальне законодавство не передбачає по даному питанні звертатися до суду. Якщо подібна заява буде подана суд не повинен її розглядати, оскільки вона не буде охоплюватися правилами цивільного судочинства⁸.

Окремі автори пропонують змінити матеріальне та процесуальне законодавство й розширити сферу цивільної юрисдикції за рахунок розгляду судами заяв про надання повної цивільної дієздатності неповнолітніх, які бажають займатися підприємницькою діяльністю. Аргументується така позиція тим, що «тільки суд, як спеціалізований правозастосовний державний орган, у якого в арсеналі є відомий набір процесуального інструментарію, спроможний досить об'єктивно визначити доцільність надання певній неповнолітній особі повної цивільної дієздатності з метою здійснення нею підприємницької діяльності»⁹. Вважаємо, що ті хто щоденно контактує з дитиною краще за суд будуть знати рівень її розумової, психологічної та моральної зрілості для зайняття ризикованою та відповідальною підприємницькою діяльністю, а тому започатковувати адміністративну чи судову процедуру надання повної цивільної дієздатності для 16-ти річного неповнолітнього не потрібно.

⁸ Луспенник Д.Д. Настільна книга професійного судді при розгляді цивільних справ. Харків: Харків юридичний, 2005. С. 345.

⁹ Коваленко О. Проблеми емансипації неповнолітніх осіб, які бажають займатися підприємницькою діяльністю. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С.39.